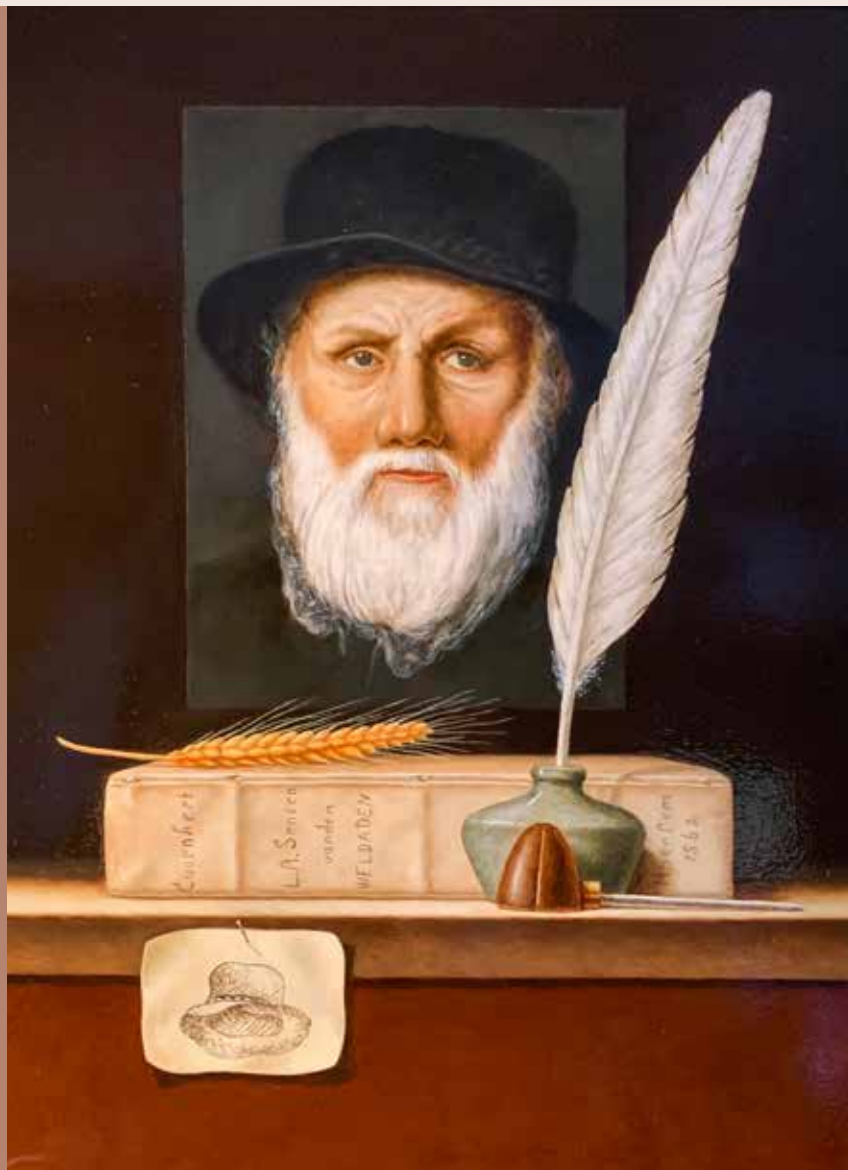

Tidinge

VAN DIE GOUDE

jaargang 40 | augustus 2022 | 3

THEMANUMMER

Gouda en Coornhert

De spiegel van Zelensky

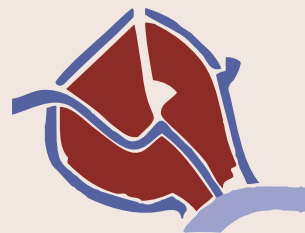
**De Goudse jaren van
Coornhert**

**De triomfen van de Vrijheid
der Consciëntie**

Gouwe Verhaal: Niek Tom

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit**, dr. **Paul H.A.M. Abels**, dr. **Tom Hage**, mr. **Cor Revet**, dr. **Christiaan van der Spek**, drs. **Paul van Horsen** (hoofdredacteur)

tekstredactie: **drs. Kenny Louwen** en

drs. Jean-Philippe van der Zwaluw

vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar** (archeologie), ir. **Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal) met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**

fotobewerking: **Rinus Lasschuyt**

redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**

e-mail: **redactie-tidinge@diegoude.nl**

secretariaat van die Goude: **Postbus 307**

2800 AH Gouda

e-mail: **info@diegoude.nl**

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda (www.2pk.nl)**

drukkerij: **Quadraat Grafimedia BV, Oud-Beijerland**

ISSN: **0168-0498**

De 'Richtlijnen voor auteurs' en het 'Redactiestatuut van de Tidinge' zijn terug te vinden op de website van Historische Vereniging Die Goude (www.diegoude.nl)

Lid worden van Historische Vereniging Die Goude? Het lidmaatschap kost 28 euro voor particulieren en bedrijven.

U kunt zich opgeven via onze website www.diegoude.nl

Opzeggen? U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen. Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

Foto voorkant: Ode aan Coornhert (2021). Schilderij van de Goudse kunstschilder Ruud Verkerk. Voor het bekende portret van Coornhert, gemaakt door Cornelis van Haarlem, ligt een van de oude boekwerken van Coornhert, een Nederlandse vertaling van Seneca's Vanden Weldaden uit 1562, gedrukt in Haarlem in de drukkerij die Coornhert samen met twee anderen had opgericht. Verder zijn voorwerpen te zien die verwijzen naar de in Gouda gestorven denker. Een inktpotje in hartvorm, dat tezamen met de korenaar een verwijzing is naar de naam korenhart (Coornhert). In het potje een ganzenveer, het voornaamste wapen van deze veelschrijver. Voor het potje ligt een burijn, waarmee Coornhert zijn gravures maakte. Aan de balk is de onafscheidelijke vrijheidshoed getekend, waarmee Coornhert vaak werd afgebeeld.

Van de redactie

Paul van Horsen

Dit jaar staan in Gouda niet alleen de feestelijkheden rond Gouda750 centraal, maar ook stadsgenoot Dirk Volkertszn. Coornhert omdat hij 500 jaar geleden is geboren. De laatste twee jaren van zijn leven, 1588-1590, woonde hij in Gouda. Het waren gezien zijn productiviteit niet de onbelangrijkste van zijn leven. Het derde themanummer van de *Tidinge* staat onder redactie van Paul Abels, de man die bij uitstek een Coornhertkenner is en met de werkgroep Coornhert500 van Die Goude een keur aan activiteiten in dit kader georganiseerd heeft. Zo is in het Remonstrantse Poortgebouw, het voorportaal van de vroegere kerk aan de Keizerstraat 2, nog tot 29 oktober een kleine tentoonstelling over deze grote Gouwenaar ingericht. Het herdenkingsjaar wordt afgesloten op Coornherts sterfdag, zaterdag 29 oktober, in de Sint-Janskerk met onder meer toneel, muziek, lezingen en debat, waarbij ook alle leden van Die Goude welkom zijn.

De twee laatste jaren van Coornherts leven, die hij in Gouda doorbracht, staan centraal in de bijdrage van Abels. En voor de niet-Coornhertkenners begint hij dit verhaal met een korte levensbeschrijving. Als naschrift volgt nog een uiteenzetting over de bijzondere rol van Gouda die jaren onder de titel van 'Coornhert als lakmoesproef in de strijd om de Goudse vrijheid'. De Goudse burgemeester Pieter Verhoeve leidt dit themanummer in met 'De spiegel van Zelensky'. Hij legt een verband tussen de actualiteit van de wereldpolitiek, het denken van grote Gouwenaars als Erasmus, Coornhert en Vranck en de Goudse vrijheid en tolerantie.

In de Sint-Jan draagt Glas 1 de titel 'De triomfen van de

Herdenkingspenning met de beeltenis van Coornhert, ter gelegenheid van zijn 400e sterfdag, gemaakt door Auke Hetteema en uitgegeven door de Vereniging voor Penningkunst

Vrijheid der Consciëntie'. Het is gemaakt door glazenier Adriaen Gerritszn. de Vrije en ontworpen door Joachim Wtewael. Het glas is aan Gouda gegeven en gefinancierd door de Staten van Holland. Wat zou de betekenis van deze gift kunnen zijn geweest? Hebben de Staten van Holland daarmee een bedoeling gehad of heeft de stadsbestuur van Gouda er een eigen betekenis aan willen geven? Anne Kranenburg-Grisnich zet in haar artikel de argumenten voor u op een rijtje.

Niek Tom is de beeldhouwer van de buste van Coornhert die op het laantje naar het genoemde Remonstrantse Poortgebouw te bewonderen is. In het Gouwe Verhaal interviewt Gert Jan Jansen hem over zijn leven – hij is zoon van een Goudse huisarts - en over de totstandkoming van de buste.

Onze oud-voorzitter en erelid Anton Houdijk is 23 juli op 90-jarige leeftijd overleden. Anton Houdijk was politiek en maatschappelijk in Gouda bekend als wethouder en later in Zoeterwoude als burgemeester. Hij heeft een grote rol gespeeld in Die Goude als bestuurslid en daarna gedurende zestien jaar als voorzitter. We wensen zijn nabestaanden veel sterkte toe met dit verlies. U kunt over zijn leven verder lezen in de laatste Nieuwsbrief, op onze website, op Facebook en in de *Tidinge* van 2007 (nr. 4).

De spiegel van Zelensky

Pieter Verhoeve

‘Wat heb je aan het denken van dode mannen?’ zo vroeg iemand recent. Ontzettend veel. De meeste vragen van vandaag zijn immers gisteren al gesteld. Ook als het gaat over oorlog en vrede. Gouda heeft met denkers als Erasmus, Vranck en Coornhert goud in handen. Een pleidooi voor een renaissance van het Goudse humanisme.

De Tweede Kamer was goed gevuld. President Zelensky zou ons parlement toespreken. Vanuit een beveiligde plek in Oekraïne, op enkele uren vliegen van Schiphol. Zoals vaker sprak hij beslist en ook dit keer gekleed in een eenvoudig, groen T-shirt. De Kamerkalender gaf de datum aan: 31 maart 2022.

‘Morgen herdenken jullie de verdrijving van de tirannie, 450 jaar geleden. De tolerantie en verscheidenheid in Europa die daardoor ontstaan is, wordt nu aangevallen.’

Onmiskkenbaar verwees hij in zijn toespraak naar de plechtigheden in Den Briel. Enkele dagen eerder was ik in dit vestingstadje, toen Zijne Majesteit de Koning aldaar het herdenkingsjaar opende. Op het laatste moment was de ambassadeur van Oekraïne toegevoegd aan de lijst met eregasten. ‘Is er wel een tolk aanwezig?’ vroeg iemand uit de entourage van de koning attent. Daar was niet echt op gerekend.

President Zelensky van Oekraïne (<https://www.president.gov.ua/>)

In de kerk bleek ik naast hem geplaatst te zijn; met de ambassadeur van België aan de andere kant. Om beurten vertaalden we de toespraken; terwijl excellentie Konoenko geruisloos aantekeningen maakte. Niet voor niets.

Enkele dagen later refereerde de president van Oekraïne aan de Nederlandse opstand tegen tirannie. ‘Deze is fundamenteel voor jullie land en maatschappij; over de geschiedenis van de erfenis van toen, over de daden van mensen die 450 jaar geleden leefden; maar nu, wanneer mijn land tegen tirannie vecht, praat ik erover alsof het vandaag gebeurt. Met welk doel werd Nederland opgericht? Voor vrijheid, democratie, menselijke waardigheid, culturele en religieuze diversiteit. Zo begon de weg naar een modern Europa, waar verschillende volkeren in één samenleving vrij leven, via tolerantie. Dat is onge-

‘O Goude, die de goude Vryheydt zo wijselijck verkiest’

DE GOUDSE JAREN VAN COORNHERT

Paul H.A.M. Abels

Over Dirck Volckertszoon Coornhert is al veel geschreven.¹ Deze vrijdenker uit de 16e eeuw behoort ontegenzeggelijk tot de meest markante, maar ook controversiële persoonlijkheden van zijn tijd. Zijn veelzijdigheid en ideeënrijkdom waren ongeëvenaard, net als zijn werklust en productiviteit. Hij leek te zijn geboren om tegen te spreken² en spaarde niemand in zijn kritiek. Naast een schare bewonderaars had hij in zijn dagen daardoor ook vele vijanden, die niet nalieten hem te bestrijden en soms ook te bedreigen. Diverse keren moest hij voor zijn veiligheid de wijk nemen naar het buitenland.

Ook binnen de Republiek werd hij soms verjaagd. Na zijn dood zou hij een omstreden persoonlijkheid blijven, die om zijn ideeën soms werd en wordt toegeëigend, maar even vaak ook verguisd. In de huidige tijd van individualisering neemt de waardering voor hem sterk toe en lijkt het of hij zijn tijd ver vooruit was. Daarbij mag echter niet worden vergeten dat hij, hoewel een oorspronkelijk denker, toch ook en vooral een zestiende-eeuwer was, die leefde vanuit een sterk Gods- en standsbesef. In elk geval is het iemand die voortdurend tot nadenken aanzet en inspireert.

Slechts twee jaar van zijn 68-jarig leven bracht Coorn-

(Zelf?)portret van Coornhert, getekend voorin het Goudse Librije-exemplaar van Coornherts *De rerum usu et abusu* (Recht ghebruyck ende misbruyck van tydlycke have), gedrukt in 1585 in Antwerpen door Christoffel Plantijn (SAHM, 0190. 8254)

De triomfen van de Vrijheid der Consciëntie

EEN ONDERZOEK NAAR DE INTERPRETATIES VAN EEN GLAS-IN-LOODRAAM
IN DE SINT-JAN TE GOUDA

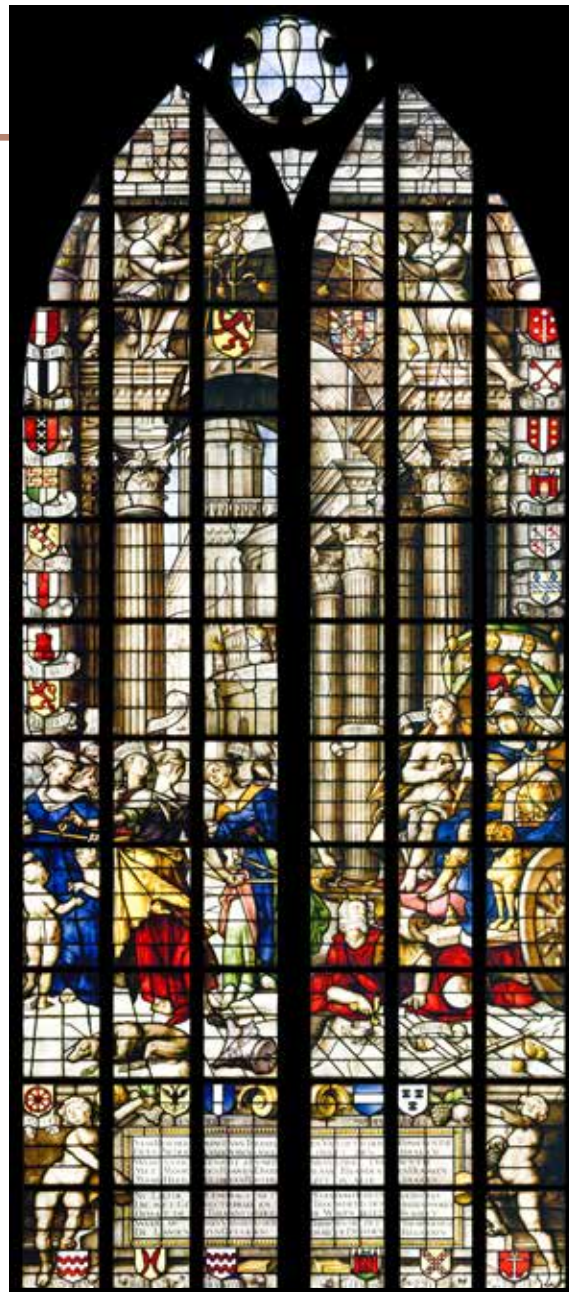
Anne Kranenburg-Grisnich

Een van de glas-in-loodramen van de Sint-Janskerk te Gouda waar het meest over gespeculeerd wordt, is het glas met de titel ‘Triomf van de Vrijheid der Consciëntie’. Het carton van dit glas-in-loodraam is toegeschreven aan Joachim Wtewael, die de voorstelling waarschijnlijk ontworpen heeft. Het glas is gebrandschilderd door de glaszilder Adriaan Gerritsz de Vrije. ‘Triomf van de Vrijheid der Consciëntie’ is gemaakt tussen 1595 en 1597.¹ Het raam verbeeldt een overwinningsoptocht, waarin allerlei allegorische figuren een rol spelen.

De vijf figuren die de zegewagen trekken staan symbool voor vijf deugden, respectievelijk: ‘liefde’, ‘gerechtigheid’, ‘eendracht’, ‘getrouwigheid’ en ‘stantvasticheit’. Deze laatste figuur trekt het hardst aan de wagen. De naakte vrouwelijke figuur links op de wagen verbeeldt, zo leert de banderol, ‘Vrijheid der Consciëntie’. Door haar naaktheid wordt de reinheid en de kwetsbaarheid van de consciëntie benadrukt. Het hart en het boek in haar handen, de Bijbel, staan in verband met elkaar.

Adriaan Gerritsz de Vrije, De vrijheid van consciëntie (raam 1), ca. 1595-1597. (Gouda, Sint-Janskerk) (2 juni 2021, <https://rkd.nl/nl/explore/images/297247>)

1. De Vrije, De vrijheid van consciëntie (raam 1), ca. 1595-1597.

Niek Tom

Gouwe Verhalen is een serie interviews met mensen die het verleden van Gouda zelf hebben beleefd.

Gert Jan Jansen

‘Een speciaal nummer van *Tidinge* over Coornhert? Dan begrijp ik wie mijn naam genoemd heeft. Mijn Goudse verleden is wellicht gedateerd, maar de artistieke impuls die Coornhert mij als beeldhouwer gaf, maakt dat goed. Op zaterdag 16 april jongstleden is de buste die ik van de vrijdenker maakte, onthuld in het Remonstrantse Poortje aan de Keizerstraat in Gouda. Oud-stadsdichteres Klara Smeets deed de handeling. Mijn vrouw, Trudy Stolwijk, is ook in Gouda geboren. Zij en diverse andere familieleden waren erbij. Het heeft ons teruggevoerd in Goudse sferen. Leuk om die relatie met Gouda en met Coornhert op papier vast te leggen. Beginnen we chronologisch?’

Montagnekliniek

‘Voor mijn geboorte moeten we naar de Westhaven, naar de Montagnekliniek. Daar kwam ik op 26 mei 1952 ter wereld. Het ging zo vlot dat ik “Spoetnik” werd genoemd. Op dezelfde datum, maar dan twee jaar later, werd Trudy op de Turfmarkt geboren. Ik was de jongste in een gezin dat “samengesteld” was in die zin, dat de twee oudste kinderen een andere moeder hadden dan de jongste twee. Mijn vader, Nicolaas Tom, was huisarts met praktijk aan huis op de Burgemeester Martenssingel 69. De eerste vrouw van mijn vader, Gien Bisschop, kwam in januari 1943, 35 jaar oud, totaal onverwacht te overlijden. Ze hadden toen twee kinderen: Tineke uit 1934 en Wim, geboren in 1937. Een derde kind was op komst. Na de oorlog, in 1949, is mijn vader hertrouwd met Adrie van der Pauw, verpleegster in ziekenhuis De

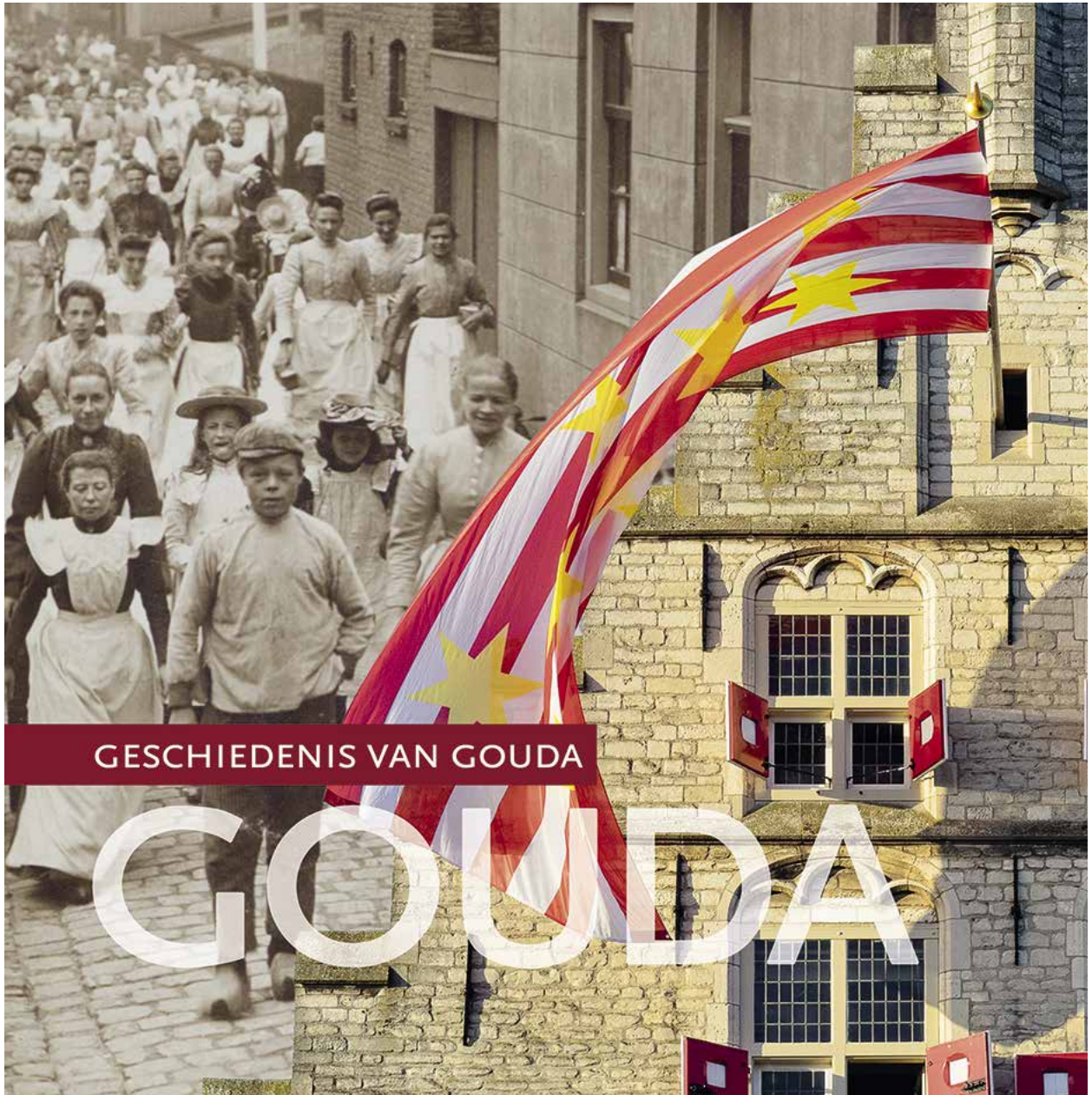
Niek Tom (1952)

Niek Tom (foto Gert Jan Jansen)

Nicolaas Tom en Gien Bisschop (foto Regionaal Archief Dordrecht)

GESCHIEDENIS VAN GOUDA

GOUDA

Te koop bij Historische Vereniging Die Goude voor € 25,-, voor leden voor € 22,50

Auteurs

Pieter Verhoeve heeft geschiedenis en rechten gestudeerd en is thans burgemeester van Gouda.

Paul H.A.M. Abels is historicus en redacteur van *Tidinge van Die Goude*.

Anne Kranenburg-Grisnich studeerde Historische Letterkunde aan de Universiteit Leiden en liep in 2021 stage in de Sint-Janskerk te Gouda.

Gert Jan Jansen is hoofdredacteur van de Nieuwsbrief van Die Goude. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'.

Agenda

LEZINGEN 2022

5 september **Bianca van der Berg en Jeroen Westerman**
'Monument en duurzaamheid'

In het kader en samenwerking met
Stichting Open Monumentendag

26 september **Christiaan van der Spek**
'Gouda in verval 1700 - 1850'
n.a.v. de publicatie van het boek 'Geschiedenis van Gouda'

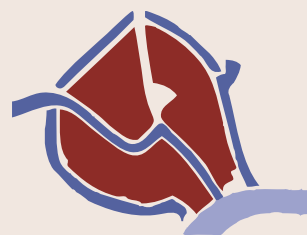
17 oktober **Ronald van der Wal**
'Gouda in ontwikkeling 1850 - 2000'
n.a.v. de publicatie van het boek 'Geschiedenis van Gouda'

29 oktober **Herdenking 500e geboortedag**
Dirk Volkertszoon Coornhert
in de Sint-Janskerk

28 november **Marianne van der Veer**
'Emancipatie en verzuiling 1850 - 2000'
n.a.v. de publicatie van het boek 'Geschiedenis van Gouda'

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

De spiegel van Zelensky 100

Pieter Verhoeve

‘O Goude, die de goude Vryheydt zo wijsselijck verkiest’ 104

De Goudse jaren van Coornhert

Paul H.A.M. Abels

De triomfen van de Vrijheid der Consciëntie. 123

**Een onderzoek naar de interpretaties van een
glas-in-loodraam in de Sint-Jan te Gouda**

Anne Kranenburg-Grisnich

Gouwe Verhalen: Niek Tom 132

Gert Jan Jansen